

LÆSEPÆDAGOGEN

NUMMER 2 >> 68. ÅRGANG >> MARTS 2020

- >> Forståelsesstrategier fremmer læseforståelse
- >> Læse- og staveundervisning i engelsk – hvorfor og hvordan?
- >> Læsevejlederdag Øst og Læsevejlederdag Vest
- >> Munkebjergkonferencen 2020
- >> Hvad kan vi gøre ved danskernes manglende tid og lyst til læsning?
- >> Invitation til samarbejde med skole i Argentina

>> Af Dorte Gørtz

Engelsklærer, FVU-Læsning og Ordblindelærer, siden 2008 undervist og underviser stadig ordblinde i engelsk på HF & VUC Roskilde. Medforfatter på engelskmaterialet Words og udbyder af lærerkurser via www.do-line.dk dorte@do-line.dk
Mobil: 2979 7994.

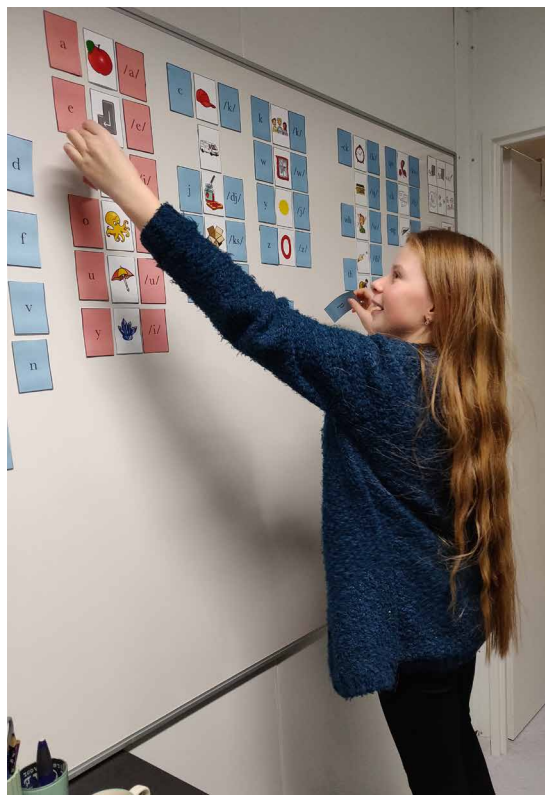
LÆSE- OG STAVEUNDERVISNING I ENGELSK – HVORFOR OG HVORDAN?

De færreste elever i skolen får direkte undervisning i at læse og stave ord på engelsk. Eleverne kender sjældent til engelske stavelsestyper og forbindelsen mellem bogstav og lyd. At lære at læse og stave på engelsk er udfordrende for mange, inklusive dem, der har sproget som modersmål, da engelsk retstavning er kompleks. Så hvis man ønsker at højne læse-stave-niveauet i engelskundervisningen i grundskolen både for en klasse generelt og i særdeleshed for elever er det helt essentielt også at undervise i såkaldt phonics, dvs. sammenhængen mellem bogstav og lyd, og herunder i stavelsestyper. Denne artikel begrundes, hvorfor det er vigtigt, og giver eksempler på undervisning i phonics.

Det er vores erfaring fra de elever, som vi har givet phonics-undervisning, at de er forundrede over, at ingen engelsklærere tidligere har undervist dem i forholdet mellem lyd og bogstav, ej heller i engelske stavelsestyper. De udtrykker det som, at det på skolen bare forventes, at de selv finder ud af, hvordan de skal læse og stave på engelsk. Mange har oplevet alvorlige nederlag over ikke intuitivt at forstå de engelske stavemønstre, hvilket har gjort det vanskeligt at forstå indholdet og følge med i den øvrige engelskundervisning. Vores egne undervisnings erfaringer er bl.a. fra undervisning af voksne med ordblindhed på VUC, fra undervisning af børn med skriftsproglige vanskeligheder og fra mange års afholdelse af lærerkurser i at bruge phonics-metoden i engelskundervisningen.

De sidste årtiers positive erfaringer fra danskundervisningen med direkte og systematisk undervisning med bogstav-lyd-metoden har givet danske elever et markant løft i læsning. Denne erfaring mener vi også bør overføres til engelskundervisningen, så direkte undervisning i bogstav-lyd-forbindelsen tilbydes til alle elever i indskoling. På denne baggrund har vi udviklet undervisningsmaterialet Words og udbyder lærerkurser.

Når vi afholder kurser, er der altid undervisere, der undrer sig over, at de kun i begrænset omfang, eller

Figur 1. Det multisensoriske aspekt er gennemgående i god phonics-undervisning.

>> Af Nelly Østertoft Jacobsen

Underviser børn med ordblindhed i egen virksomhed, Læse-kupéen, og har gennem en årrække undervist på Herning HF og VUC. Uddannet folkeskolelærer og speciallærer. Medforfatter på engelskmaterialet Words og udbyder af lærerkurser via www.do-line.dk nelly@do-line.dk

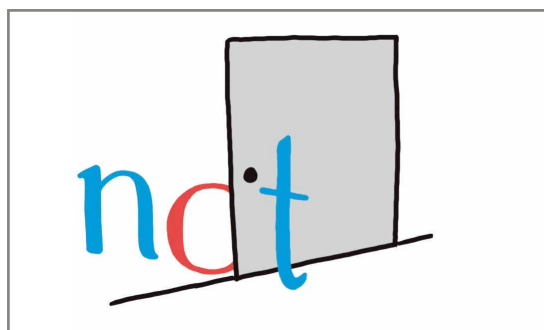
oftest slet ikke, har lært om phonics tidligere. De fleste, der vælger at blive lærere, har i deres egen skolegang intuitivt og uden direkte instruktion forstået stavereglerne og mønstrene i det engelske sprog. Og når man selv ubevidst har tilegnet sig dette, så kan det være svært at forstå, at eleverne ikke gør det samme. De fleste engelsklærere, vi har mødt, har ikke så stor indsigt i regler, mønstre og sammenhænge i engelsk retstavning, og derfor har mange lærere behov for først selv at lære om det for at kunne undervise og dermed inkludere alle elever. En elev i 7. klasse, der modtog privatundervisning i engelsk phonics, beskrev det på denne måde: »Det er, som om de tror, at man bare selv kan finde ud af at læse og stave på engelsk.«

Engelsk retstavning er kompleks

Det engelske alfabet har 26 bogstaver, der repræsenterer 44 talelyde. Disse talelyde kan staves på mellem 100 og 250 måder. Det er bl.a., fordi nogle talelyde består af mere end ét bogstav. Fx består den første lyd i *ship* af to bogstaver, »s« og »h«, som tilsammen giver én talelyd /ʃ/. Der er desuden flere stavemåder for den samme lyd, bl.a. de fire forskellige stavemåder for lyden /k/ som fx i *cap*, *Ken*, *clock* og *school*. Der kan være stor afstand mellem, hvordan ord staves og udtales, og det skyldes bl.a., at engelsk er påvirket af mange andre sprog, og at man i stor grad har beholdt den oprindelige stavemåde fx i ord som *beautiful* (fransk), *knee* (nordisk) og *kindergarten* (tysk). Engelsk staves stort set stadig, som det gjorde omkring år 1500, hvorimod dansk retstavning har gennemgået flere ændringer i den samme tid.

Regler for engelske stavemåder

Det er dog meget vigtigt at bemærke, at sprogforskere påpeger, at man med regler kan forklare stavemåden for ca. 84 % af alle engelske ord, som man kan under-

Figur 2. Illustration af lukket stavelse. Kun én vokal efterfulgt af mindst en konsonant.

vise eleverne i eksplicit (Moats, 2005). Disse regler, må man formode, er ekstra nødvendige, når der er tale om et fremmedsprog, som man ikke er omgivet af i dagligdagen. Kendskab til reglerne giver *alle* et system at gå efter. For elever med skriftsprogs vanskeligheder, der *ikke* har en intuitiv fornemmelse for de sproglige regler og mønstre, er det helt nødvendigt med dette kendskab. Fx er det meget gavnligt at kende de forskellige stavelsestyper, som bl.a. bestemmer udtalen af vokalerne. Fx lyder o, som det gør i ordet *not*, fordi ordet slutter med en konsonant og der derfor er tale om en lukket stavelse (se fig. 2). Ordet *no* er en åben stavelse, og ordet *note* er en 'magiske e-stavelse', hvorfor o udtales anderledes, dvs. det udtales som bogstavnavnet.

Læseforskere, der beskæftiger sig med læse- og staveindlæring på engelsk, anbefaler, at undervisningen skal være eksplicit og systematisk. Den skal inddrages som et sideløbende spor i undervisningen, hvor skriftkoden får særlig opmærksomhed, og hvor eleverne får en tydelig indføring i engelske stavemønstre. Eksplicit og systematisk læse- og staveindlæring styrker ikke alene udviklingen af skriftsproglige kompetencer, men skærper også elevernes udtalefærdigheder og deres kendskab til og kommunikative kontrol over engelske glosser.

Begynderundervisningen i engelsk

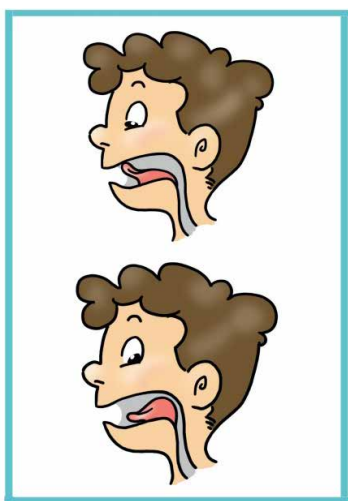
Generelt har vi ikke tradition for at undervise i bogstav-lyd-forbindelsen i begynderundervisningen i

>> Det er, som om de tror, at man bare selv kan finde ud af at læse og stave på engelsk.

>> Af Lise Marie Nyrop

Underviser ordblinde i engelsk på KVUC, cand.mag. i audiologopædi og engelsk. Medforfatter på engelskmaterialet Words og udbyder af lærerkurser via www.do-line.dk lise@do-line.dk
Mobil: 3024 3819.

Figur 3. Det kan være svært at beskrive artikulation, der ikke kan ses. Denne illustration viser forskellen mellem udtalen af engelsk r (øverst) og dansk r.

engelsk. I Danmark ved vi, at det kræver solid faglig viden at undervise begynderlæsere. Derfor kan lærerstuderende vælge at specialisere sig i læse-stave-undervisning inden for danskfaget. I juni 2013 blev engelsk indført i 1. klasse, men dét gav heller ikke anledning til at tilbyde specialisering i engelsk læse-undervisning på læreruddannelsen. Det skal læreren enten selv finde ud af eller stole på, at det lærer eleverne nok stille og roligt hen ad vejen. Nogle lærere vælger at give eleverne erfaringer med engelsk bogstavskrift på en uformel facon ved fx blot at præsentere dem for skrevne ord, der indgår i engelskbogen. I takt med at ordforrådet udvides, vil en del elever på egen hånd opfange forskellige særtræk ved den engelske skriftkode. Egentlig undervisning i at afkode og stave engelske ord har ikke stærke traditioner i den danske grundskole. Men det er manglende forståelse for vigtigheden af børns tidlige læring blot at vente og prøve at udfylde diverse huller efterfølgende. Igen er konsekvensen den, at mange begynderlæsere, og i særdeleshed dem med skriftsprogsvanskeligheder, simpelthen lades i stikken i engelskundervisningen. I traditionel begynderundervisning arbejder man fx ofte med farverne, men for en del elever, der lærer at

sige ordene *yellow* og *purple*, er det en anden og mere kompleks opgave at skulle læse eller selv stave ordene uden at have fået instruktion i engelsk retstavning.

Når man sammenligner læseplanerne for dansk og engelsk (2019), kan man klart se forskellen på læseplanens tilgang til, hvordan eleverne skal lære at læse og stave de to sprog. I dansk er direkte undervisning i afkodning et opmærksomhedspunkt til stor gavn for eleverne med skriftsproglige vanskeligheder. På trods af at det er veldokumenteret, at direkte undervisning i afkodning er afgørende, er det slet ikke nævnt i læseplanen for engelsk. Resultatet af en simpel søgning på roden **afkod** (-e, -ning m.m.) og **lyd** (-rette, -følger, -lige, -baserede m.m.) gav følgende hits:

Dansk afkod :	7	lyd :	35
Engelsk afkod :	4	lyd :	4

I engelsk optræder ordet *afkodning* én enkelt gang, og først i andet forløb. Søger man videre på roden **gæt** (-te, -ter, -teststrategier m.m.), optræder det ikke i dansk, men *19 gange i læseplanen for engelsk*. Rent faktisk anbefales gættestrategier gennem alle tre forløb, selvom vi som nævnt ved, at man med regler kan forklare stavemåden for ca. 84 % af alle engelske ord.

Phonics

Talte lyde kaldes på engelsk 'phonemes', deraf udtrykket 'phonics'. Phonics betyder flere ting:

- 1) *forholdet* mellem talelyde og deres symboler
- 2) de metoder, der anvendes til at lære dette *forhold*
- 3) den fonologiske proces med at bruge *forholdet* til at lydere (afkode) et nyt ord.

Læseforskning peger på, at den bedste måde at lære den komplekse engelske skriftsprogskode er gennem eksplicit og systematisk phonics-undervisning (Snow & Serry, 2019). Dette indebærer, at man underviser børn direkte i at knytte bogstaver og bog-

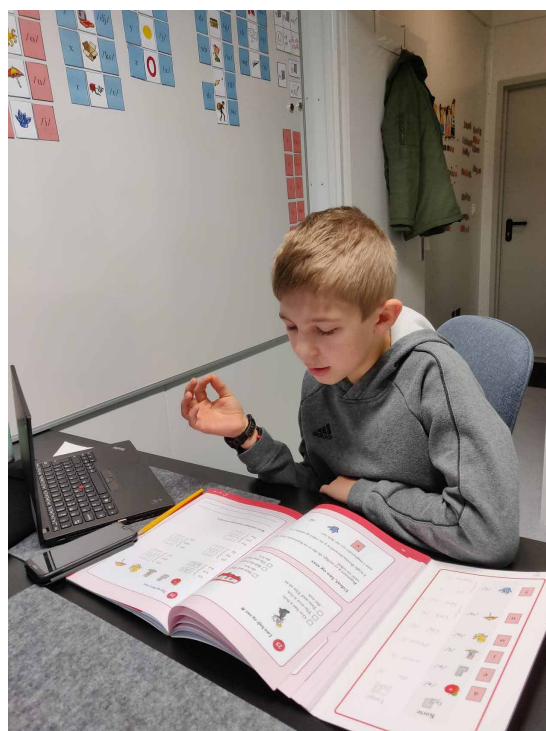
>> **Generelt har vi ikke tradition for at undervise i bogstav-lyd-forbindelsen i begynderundervisningen i engelsk.**

stavkombinationer til deres tilsvarende talelyde, som vi gør, når vi underviser i bogstav-lyd-forbindelsen på dansk. Phonics-undervisning følger en klart defineret og systematisk rækkefølge af bogstaver, hvor man starter med det enkle, enkeltbogstaver, og gradvist går videre med det mere komplekse med større lydige enheder, som fx »th« og »all«, efterhånden som hvert enkelt niveau beherskes. Så snart nogle få bogstav-lyd-forbindelser er forstået og lært, viser man, hvordan man segmenterer/adskiller ord, der kun indeholder kendte bogstaver og talelyde, i deres bestanddele og kombinerer dem for at læse ordet. På dette tidspunkt vil børn være i stand til at læse korte phonics-bøger, dvs. bøger med ord, der indeholder velkendte bogstaver, bogstavgrupper og stavelsestyper. Alle kan få udbytte af også at lære at afkode på engelsk. Uden afkodningsfærdigheder kan man ikke læse ukendte ord som fx *Quidditch* i Harry Potter. Man kan heller ikke læse ukendte stednavne som *Chimacum* eller navne på medicin som *Paracetamol*, da der ikke er andre ledetråde til, hvordan ordet skal udtales.

Undervisning i phonics

Selvom mange lærer at læse uden eksplicit phonics-undervisning, har forskning vist, at tidlig phonics-undervisning er den ubestridt mest effektive afkodningsmetode og tilgang til begynderlæsning. Og det er ikke kun elever, der er i risikogruppen for at udvikle læse-stave-vanskeligheder, der kan få stort udbytte af phonics-undervisning – både gennemsnitsgruppen og de elever, der er lige under, som kun langsomt gør fremskridt, får også stort udbytte (Castles et al., 2018).

Ifølge Hempenstall (2016) rapporterer The National Reading Panel: »about 5% of children find learning to read to be a readily achieved process. About 60%

Figur 4. Tapping er en meget effektiv teknik til at forstå, at ord består af en »streng af enkeltlyde«.

find early reading difficult, and a third to a half of that number have great difficulty« (National Reading Panel, 2000). Da den engelske skriftsprogskode er endnu sværere end den danske, må man formode, at disse tal er tilsvarende høje for danske børn, der skal lære at læse og stave på engelsk som deres andet sprog. Alligevel har vi ikke i Danmark haft tradition for at undervise direkte i læsning og stavning på engelsk.

Nødvendigheden af direkte og systematisk undervisning

For at undgå kognitiv overbelastning er det nødvendigt at undervise eksplicit og systematisk i det engelske skriftsystem. Risikoen for kognitiv overbelastning er høj, når koden præsenteres på en usystematisk, ustruktureret måde, eller endnu mere bekymrende, hvis det antages, at alle elever intuitivt lærer koden

>> Eksplicit undervisning i afkodning og stavelsestyper er gavnligt for alle, ikke skadeligt for nogen og fuldstændigt nødvendigt for andre.

ved blot at blive udsat for engelsk tekst eller forsøger at lære stavningen af de fleste ord udenad. Undervisningen skal også omfatte morfologi (ordopbygning), fx *happy, unhappy, unhappily*, og kan med fordel også indeholde etymologi (viden om ordets sproglige oprindelse), så man både kan genkende mønstre, stavelsestyper og forstår baggrunden for ordet.

At tilvejebringe viden om ordafkodning og den lukkede og åbne stavelsestype er helt grundlæggende, og det bør ske sideløbende med det arbejde, der skal sikre et voksende ordforråd og ordkendskab, så både sprogfærdighederne og baggrundsviden kan støtte læseforståelsen. Gradvist introduceres de lidt mere avancerede stavelsestyper: magisk e-, konsonant-le-, r-påvirket- og dobbeltvokal-stavelsestyperne, fx *smile, apple, sir, speak*. Det er også godt at arbejde med rimdele og forskellige andre huskeregler.

”Explicit teaching of alphabetic decoding skills is helpful for all children, harmful for none, and crucial for some.”
(Snow and Juel, 2005.)

Figur 5. Oprindeligt citat fra Snow & Juel, 2005.

De amerikanske læseforskere Snow & Juel (2005) har udtrykt det således: »EksPLICIT undervisning i afkodning og stavelsestyper er gavnligt for alle, ikke skadeligt for nogen og fuldstændigt nødvendigt for andre.«

Undervisningsmateriale og undervisningsglæde

Vi vil opfordre alle engelsklærere til at sætte sig ind i phonics-området, uanset hvilket klassetrin de underviser på. Ikke alene vil det gøre undervisningen in-

kluderende, det er også vores erfaring, at for engelsklæreren selv er det både spændende og berigende at blive klogere på dette faglige felt. I stedet for bare at sige til eleven, at noget er forkert, kan læreren med viden om phonics give eksplicit instruktion i bogstavlyd-sammenhængen og kendskabet til nogle specifikke regler. Der er virkelig mange ‘ahaoplevelser’ i at lære disse regler både for eleven og for engelsklæreren.

REFERENCER

- Castles, A., Rastle, K. & Nation, K. (2018). Ending the reading wars: Reading acquisition from novice to expert. *Psychological Science in the Public Interest*, 19, 5-51.
- Collins, B. & Mees, L.M. (2013). *Practical Phonetics and Phonology*. Routledge.
- Dansk – Læseplan 2019. Børne- og Undervisningsministeriet Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. www.emu.dk
- Engelsk – Læseplan 2019. Børne- og Undervisningsministeriet Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. www.emu.dk
- Gørtz, D., Nyrop, L. & Jacobsen, N.Ø. (2019). *Words 1 og Words 2 med lærervejledning*. Alinea.
- Hempenstall, K. (2016). Read about it: scientific evidence for effective teaching of reading. Edited by Jennifer Buckingham. CIS research report 11.
- Moats L. (2005). *How English Spelling Supports Reading*. American Educator.
- Moats, L. (2008). *How Words Cast Their Spell*. American Educator.
- National Reading Panel (2000). *Teaching Children to Read: An Evidence-Based Assessment of the Scientific Research Literature on Reading and Its Implications for Reading Instruction*. Department of Health and Human Services, Washington, DC. <http://www.nationalreadingpanel.org>
- Seymour, P., Arao, M. & Erskine, J. (2003). Foundation literacy acquisition in European orthographies. *British Journal of Psychology*, 94, 143-174.
- Snow, C.E. & Juel, C. (2005). Teaching Children to Read: What Do We Know about How to Do it? I: Snowling, M.J. & Hulme, C. (red.): *The science of reading: A handbook* (s. 501-520). Blackwell handbooks of developmental psychology. Malden: Blackwell Publishing.
- Snow, P. & Serry, T. (2019). *Why every child needs explicit phonics instruction to learn to read*. <https://theconversation.com/why-every-child-needs-explicit-phonics-instruction-to-learn-to-read-125065>

Redaktion: Trine Gandil